

BIOTOPY ČESKÉ REPUBLIKY

BUČINY

Vpravo
bučina
v podzimním
aspektu

I v dalším díle seriálu o biotopech České republiky zůstaneme u lesních stanovišť, tentokrát se ale posuneme do středních a vyšších nadmořských výšek, kde rostou původně nejrozšířenější lesy u nás – bučiny (v Katalogu biotopů České republiky jde o jednotku L5). I když jejich podíl v lesních ekosystémech Střední Evropy vlivem člověka výrazně poklesl, pořád jsou významným typem stanovišť. Častěji než u nás se s nimi můžete setkat na východ od našich hranic, např. ve slovenských, ukrajinských či rumunských Karpatech.

Jako bučiny, někdy nazývané také „horské listnaté lesy“, označujeme lesní porosty s dominantním zastoupením buku lesního (*Fagus sylvatica*) ve stromovém patře. Takovéto porosty převládaly na našem území ve středních nadmořských výškách cca od 500 do 900 m n.m., samotné rozšíření buku je však ještě o něco širší cca od 300 m n.m. do cca 1200 m n.m. V nižších nadmořských výškách však vytváří spíše smíšené porosty s dubem zimním (*Quercus petraea*) a dalšími dřevinami doubrav, ve vyšších polohách se pak mísí s jedlí bělokorou (*Abies alba*) a zejména smrkem ztepilým (*Picea abies*). Základní výškové rozšíření je také samozřejmě modifikováno geomorfologií terénu (na stinných svazích a chladných údolích sestupuje níže, na závětrných a osluněných svazích zase naopak výše) a dalšími podmínkami prostředí.

Jak pozorní čtenáři již jistě vytušili z výškového rozšíření, patřil buk k nejhojnějším dřevinám rostoucím na

našem území a bučiny byly nejrozšířenějším typem lesních stanovišť u nás. Pokud by v našich lesích byla respektována přirozená druhová skladba, zaujímal by buk se svými 38 % bezkonkurenčně první místo mezi všemi našimi dřevinami a k různým typům bučin by náleželo 62 % všech našich lesů. Druhová skladba dřevin je však v našich lesích velmi silně pozměněna člověkem, a tak podíl buku dosahuje pouhých cca 7 % a bučiny se vyskytují pouze v malých fragmentech, dnes často vyhlášených za chráněná území.

Naprostá většina bučin byla v uplynulých dvou stáletích, převážně z produkčních důvodů, nahrazena nejčastěji ekologicky nepůvodními kulturními smrčínami. Od devadesátých let 20. století je naštěstí na pěstování buku kladen o něco větší důraz a tak jeho podíl v našich lesích pomalu vzrůstá (zatímco na počátku 90. let to bylo 5 %, dnes už je to přes 7 %). I tak je jeho zastoupení ale pořád nedostatečné, např. i s ohledem na předpokládané klimatické změny, kterým by přirozené bučiny dokázali odolávat podstatně lépe než smrkové monokultury.

Přirozené bučiny byly na většině našeho území nahrazeny monokulturami smrku (Novohradské hory)

Šťavel kyselý (*Oxalis acetosella*)

ROSTLINNÁ A ŽIVOČIŠNÁ SPOLEČENSTVA

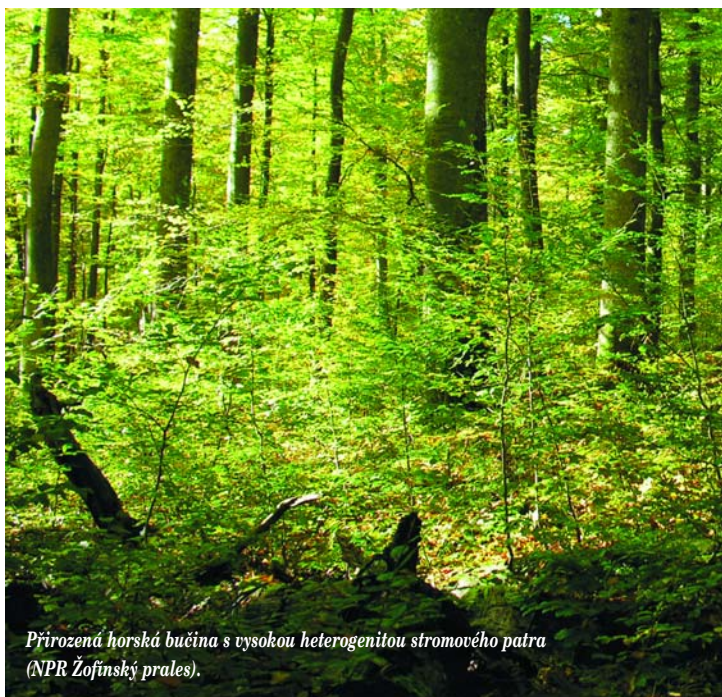
Bučiny jsou vzhledem ke svému širokému rozšíření společenstvem velice variabilním. Rostlinná a živočišná společenstva jsou závislá především na podmínkách daného stanoviště, rozlišujeme tak několik typů bučin, a to na podrost bohaté tzv. květnaté bučiny o něco chudší vápnomilné bučiny, ve vyšších polohách se vyskytující horské klenové (devětsilové) bučiny a konečně velmi chudé tzv. acidofilní bučiny.

Významnou roli hraje i ovlivnění ze strany člověka. Zatímco přirozené porosty mají spíše různověkou porostní strukturu s nerovnoměrným zápojem a řadou světlin, hospodářsky ovlivněné porosty jsou většinou stejnověké, mají téměř kompaktní zápoj a poskytují tak biotop mnohem menšímu spektru organismů. Protože buk velmi silně stíní, často v takovýchto kulturních porostech úplně chybí keřové a bylinné patro, pro tento typ porostů se vžil název „nahé“ nebo také „holé“ bučiny. Významným redukčním činitelem jsou na řadě míst i vysoké stavy jelení zvěře, které někdy až několikanásobně přesahují únosnou kapacitu prostředí (i když v posledních dvou desetiletích se situace výrazně zlepšila). Jeleni pak likvidují nejen keřové a bylinné patro, ale i přirozené zmlazení buku a tím znemožňují jeho přirozenou obnovu.

Vzhledem k silnému zastínění je bylinné patro např. oproti doubravám podstatně chudší, i zde se projevuje především v jarním aspektu před olistěním buků. Typickými zástupci tohoto období jsou např. kyčelnice cibulkonosná (*Dentaria bulbifera*), kyčelnice devítelistá (*D. enneaphyllos*), mařinka vonná (*Galium odoratum*), kokořík přeslenitý (*Polygonatum verticillatum*) a další. V letním aspektu můžeme najít v bylinném patře přede-

vším trávy např. kostřavu lesní (*Festuca altissima*), třtinu chlupatou (*Carex pilosa*), strdivku jednokvětou (*Melica uniflora*) či biku hajní (*Luzula luzuloides*).

Co se týče živočišných společenstev, tak i ta jsou oproti níže položeným a podstatně světlejším doubravám výrazně chudší. Často jsou dokonce chudší i ve srovnání s kulturními smrčínami, které rostou na místě původních bučin, alespoň pokud jde o srovnání kvantitativní. Na staré bučiny je však vázána řada ohrožených a chráněných druhů obratlovců i bezobratlých. Z ptáků můžeme jmenovat například lejska malého (*Ficedula parva*), holuba doupňáka (*Columba oenas*) či žlunu šedou (*Picus canus*), z obojživelníků je typickým obyvatelem bučin mlok skvrnitý (*Salamandra salamandra*), ze savců pak

Přirozená horská bučina s vysokou heterogenitou stromového patra (NPR Žofínský prales).

Přirozené zmlazení buku

např. plich velký (*Glis glis*), z bezobratlých např. tesařík alpský (*Rosalia alpina*) či střevlík (*Carabus irregularis*). Všechny uvedené druhy dnes patří v ČR mezi ozvácné a hrožené, hlavním důvodem je nedostatek vhodných biotopů, především starých bukových lesů, které dříve pokrývaly více než polovinu území dnešní ČR.

KVĚTNATÉ BUČINY

Vyskytují se na místech s bohatší půdou, většinou na plošinách nebo mírných svazích. Ve stromovém patře jsou k buku přimíšeny další dřeviny jako např. javor mléč (*Acer platanoides*), javor klen (*A. pseudoplatanus*), lípa srdčitá (*Tilia cordata*) či jilm drsný (*Ulmus glabra*) a další. Vyvinuto bývá i keřové patro např. s lýkovicem jedovatým (*Daphne mezereum*) či lískou obecnou (*Corylus avellana*) a zejména patro bylinné, které zaujímá 30 – 60 % povrchu a je tvořeno více než dvěma desítkami druhů bylin, trav a kapradin. Květnaté bučiny tvořili

Mlok skvrnitý (*Salamandra salamandra*)

Kýčelnice cibulkonosná (*Dentaria bulbifera*)

necelou polovinu bučin přirozeně rostoucích v našich podmínkách, těžiště jejich výskytu leželo spíše v nižších nadmořských výškách.

ACIDOFILNÍ BUČINY

Vyskytují se na chudých a kamenitých půdách ve vyšších nadmořských výškách a na svazích. Ve stromovém, keřovém i bylinném patře nalezneme výrazně méně druhů. Keře a byliny v podrostu buďto úplně chybí nebo mají jen malý zápoj. Typickým druhem je např. bika hajní (*Luzula luzuloides*) či borůvka (*Vaccinium myrtillus*), ve vyšších polohách pak trtina chloupkatá (*Calamagrostis villosa*). I tento typ byl u nás přirozeně velmi rozšířen a tvořil jen o málo méně než druhou polovinu všech bučin u nás.

VÁPONOMILNÉ BUČINY

Už podstatně vzácnější typ, vyskytující se především v nižších nadmořských výškách na vápencových horninách, typickými oblastmi výskytu jsou např. krasové oblasti. Stromové patro je často nižší a rozvolněnější, keřové a bylinné patro poměrně bohaté. Na rozdíl od ostatních typů bučin se zde pravidelně vyskytují zástupci vstavačovitých a některé teplomilné druhy bylin.

HORSKÉ KLENOVÉ BUČINY

Opět nepříliš rozšířený typ bučin převážně vyšších nadmořských výšek, často přecházející ve smíšené porosty s jedlí a především smrkem. Vedle buku je zde typické významné zastoupení javoru klenu (*Acer platanoides*) a v bylinném patře devětsilu bílého (*Petasites albus*). Zatímco keřové patro bývá poměrně chudé a tvořené převážně jen zmlazujícími druhy patra stromového, bylinné patro bývá dobře vyvinuto a dosahuje i vysokého zápoje. N